

nyelvi formán túl általánosan használatos szinonimákat is felsorolnak: megbuktat, megvág, elhúz stb.

Megjegyezném, hogy az alfejezetcímek között – nem egészen egyértelmű lévén – akad kevésbé szerencsés is, ilyen például az „Alkalmazás”. Elvértve helyesírási és elválasztási hibák is előfordulnak.

Sajnos, csak az eszperantóul tanulókat és tanítókat segítik a szótárak végén található lexikai és kommunikatív gyakorlatok, de az utóbbiak a másik két nyelvre is átültethetők. Egy következő kiadásban érdemes volna e hasznos gyakorlatokat magyar és angol nyelven is megadni. Betűrendes index is hasznosan egészítené ki a köteteket.

A kiszótárokat mindazoknak ajánljuk, akik angolul, eszperantóul vagy magyarul tanulnak, s már túl vannak a kezdeteken. Különböző szinteken használhatók, tanulásra vagy a szókincs felfrissítésére, s különösen alkalmasak a nyelvvizsgára való felkészülés támogatására. A gyakorló nyelvtanároknak is értékes segítséget nyújthatnak a nyelvórákon.

Koutny Iona (2002): *Angla-Eszeranta-Hungara etvortaro pri Lernado kaj Laboro. Angol-Eszerantó-Magyar Kiszótár: Tanulás és Munka*. „Telitalálát AEH1”. ProDruk, Poznań. 144 p.

Koutny Iona (2003): *Angla-Eszeranta-Hungara etvortaro pri Lingvo kaj Komunikado. Angol-Eszerantó-Magyar Kiszótár: Nyelv és Kommunikáció*. „Telitalálát AEH2”. ProDruk, Poznań. 126 p.

Dávid Mária

Az új olasz pseudo-szótár: az „ellenséges betörés”

Vannak könyvek, amelyeket már a boltban is megbecsülnek, majd a vásárlók haszonnal forgatják őket, amíg csak lehet – de vannak olyanok is, amelyeket már új korokban is padlóról árulnak, otthon aztán – s ez még a jobbik eset – hamar kiderül, hogy kevésbé használhatók, és, mivel egyetlen antikvárium sem veszi meg őket, egy sarokban kénytelenek porosodni a megérdemelt enyészetiig. Csiffáry Tamás „Magyar-olasz és Olasz-magyar kézisztár”-a (Könyvműves Kiadó, Budapest, 2002) sajnos az utóbbi kategóriába tartozik (Csiffáry Tamás az esztergomi Vitéz János Tanítóképző Főiskola Magyar nyelvi és irodalmi tanszékének adjunktusa).

A két zöld-fehér-piros színezésű kötet első pillantásra feltűnően hasonlít az Akadémiai Kiadó régebbi kézisztáráira, ám elég kinyitni, s rögtön napvilágra kerül néhány igen jelentős különbség. Bár a könyv méretében valóban kézisztárra hasonlít, szócikkeinek száma meg sem közelíti az ilyen jellegű kiadványokét. Az Akadémiai Kiadó régebbi sorozatának egy jellegzetes tagja, Dorogman György „Spanyol-magyar kézisztár”-a (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992) mintegy 47 000 szócikket tartalmaz, az Akadémiaiánál legújabban megjelent Koltay – Kastner – Juhász-féle „Magyar-olasz szótár” mintegy 60 000-et (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000), a Csiffáry magyar-olasz kötete csupán 16 000-et. (Megjegyzendő, hogy a Koltay–Kastner–Juhász-féle szótár terjedelme meghaladja az átlagos kézisztárakét. A tény, hogy mégis párhuzamba kell állítanunk a Csiffáry-féle kötetrel, abból adódik, hogy jelenleg az új könyvek piacán ez a két

kéziszótár „méretű” olasz szótár kapható, a szülők/tanulók tehát e két könyv között dönthetnek.) Hogy ezt a lexikai „szűkmarkúságot” nem pótolja a szócikkek esetleges kidolgozottsága sem, abból is láthatjuk, hogy a Csiffáry megközelítőleg 1 400 000-es karakterszámával szemben a Koltay–Kastner–Juhász 7 000 000-t is meghaladó karakterszáma áll. Ami a szószedeten kívüli tartalmat illeti: a Csiffáry-kötetnek nincs előszava, és eligazítást vagy jelmagyarázatot sem ad az olvasó számára. Van ezzel szemben függeléke, egy nyelvtani összefoglaló, ami mindkét kötet végén ugyanaz (a szerkesztő következetességére vall, hogy még a helyesírási és nyomdahibákat is megőrizte), s amely, azon túl, hogy számos, a mai olasz nyelvben egyre kevésbé használt formát javasol (az E/3 személyes névmások esetében pl. az „esso / essa” alakokat), nyelvészetileg is hibás, félrevezető és alkalmatlan meghatározással él akkor, amikor kategorizációjában a „személyes névmás hangsúlytalan alanyesetét”-ről beszél. Az összefoglaló, amelynek szerzője *Ungváry Zsolt-né*, a könyv ismertetője szerint „a 2002-es helyesírás alapján készült” – hogy egy efféle igeragozási és névmási táblázat mennyiben készülhet „bármilyen” helyesírás segítségével, rejtély. A megoldás talán az lehet, hogy a figyelmetlen vásárló a 2002-es évszámot az egész kötet aktualitására vonatkoztathatja. Erre a könyvnek nagy szüksége is van, mivel bevallottan „reprint jellegű kiadvány”, melyet a szerkesztő úgymond *Kőrösy Sándor* 1912-es (!) és Kastner Jenő (Kastner Jenő és Koltay–Kastner Jenő egyazon személy: a jeles itálianista az 1930-as években magyarosította a nevét) 1930-as szótárának felhasználásával állított össze.

Elegendő egy rövid összevetést tennünk e valóban tiszteletre méltóan régi, ám ma már csak a magyar szótárírás múzeumába illő szótárakkal ahhoz, hogy felfedjük Csiffáry különös munkamódszerét, mely a magyar-olasz részben érhető tetten. Szerkesztési eljárása gyakorlatilag kimerült abban, hogy lemásolta Kastner Jenő 'Olasz-magyar szótár'-ának szócikkeit – az eredeti, talán vitatható, ám következetes bokrosító elrendezést szigorúan ábécérendire változtatta –, majd az így létrejött olasz-magyar szótárát „kifordította”, a magyar kezdetű elemeket alfabetikus rendbe szedte, az esetleges szinonimákat egy szócikkbe helyezte, s a munkát késznek tekintette; a Kőrösy-féle szótárát valójában alig használta. Csakhogy ettől a módszertől a Kastner-szótárban jelen lévő kifejezések, frazeológiai egységek átcúsztak olyan szócikkekbe, ahol egyetlen használó sem keresné őket. Például a

formaggio (s. m. - *fnév, hn.*) sajt, *Piove il formaggio sui maccheroni.* Éppen kapóra jön.

szócikk kifordításával a magyar kezdetű szótárban a „sajt” alá került az „éppen kapóra jön” kifejezés (ld. 3. pont):

sajt 1. cacio, (s. m. - *fnév, hn.*); **kucacos sajt** cacio bacato 2. cascio, (s. m. - *fnév, hn.*); 3. formaggio, (s. m. - *fnév, hn.*); **Éppen kapóra jön.** Piove il formaggio sui maccheroni.

Ez a példa korántsem egyedülálló, a könyv valósággal hemzseg az olyan helyzetektől, mint amelyben példának okáért a használó a melleleg mérsékelten hasznos „ez a törvény mentette meg” példamondatot az „ejtőernyő” címszó alatt kényszerül meglelni. A kifordításos technika eredményeként „gazdagodott” a magyar-olasz szótár olyan szócikkekkel, mint a „tisztességes színt kölcsönöz”, az „el-, szétágazás” vagy „a gyümölcs egymásra halmozása szárításnál”. Ezeknek önálló címszóként semmiféle szótárban nincs helyük.

A szóanyag zömmel a két világháború közötti korszak politikai és kulturális valóságát tükrözi, szellemiségét a kötelező iskolai hitoktatás és a közlegő világháborúra való felkészülés hatja át, s olyan címszavakba vagy példamondatokba ütközünk unos-untalan, mint (a címben idézett) „ellenséges betörés”, az „ellenséges hajónak vashorgokkal megtámadása”, a „mindenkitől megvetett nő” vagy a „csillagokkal övezett szűz”. Megmagyarázha-

tatlan ugyanakkor, hogy olyan szavak hiányoznak a magyar-olasz szótárból, mint a „fér-fő” vagy a „nyúl”. A példamondatok, frazeológiai egységek felbukkanása sem eléggé rendszeres és megmagyarázható – megjegyzendő, hogy ez az eredeti szerző, Koltay-Kastner Jenő hiányossága –, és nem elsősorban a jelentés-megkülönböztetést szolgálja, mint inkább a „helyes, nyelvtani” használatot mutatja be. Neologizmusok és szakszavak csekély számban fordulnak elő a szótárban: bár találunk néhány olyan kifejezést, mint a „telefon” vagy a „televízió”, ezek messze nem fedik le az elmúlt több, mint hét évtized technikai és civilizációs változásait. Hogy csak egy példát idézzünk, figyelemre méltó a „televíziós közvetítés” szócikk jelenléte: ennek olasz megfelelője Csiffáry szerint

televíziós közvetítés 1. televisiva 2. *közvetítés* trasmissione (s. f. - *fnév, nn.*)

Ha el is tekintünk a közvetítés szó szócikken belüli megmagyarázhatatlan jelenlététől, azonnal feltűnik, hogy a szerző a valóban létező „trasmissione televisiva” kifejezést bontotta – értelmetlenül – ketté. A hasonló hibák megbocsáthatatlanul magas számából arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a szerző olasz nyelvi felkészültsége korántsem áll arányban a vállalt munka nagyságával, s lexikográfiai alapismeretei is súlyosan hiányosak.

A homonímia és a poliszémia kezelése a szótárban viszonylag következetes, noha korántsem a legszerencsésebb módon történik: az azonos alakú szavak több, a többjelentésű szavak egy szócikkben kaptak helyet, s az egyes jelentések elkülönítése szinonimikus jelentésmagyarázattal történik: „vár” szócikkből kettőt is találunk a szótárban, „vár” és „vár, kastély” alatt, míg „toll”-ból csak egy van, s ennek első pontjában minden további magyarázat nélkül találjuk a „penna” (’írótoll’) szót, harmadik pontjában pedig a toll, pehely jelentés alatt annak olasz megfelelőjét, a „piuma”-t. Bár ez az eljárás elméletben többé-kevésbé működhetne, megvalósulása gyakorlatban hiányos, rosszul felépített, zavaró félreértésektől hemzsegő szócikkeket eredményez, ahol az egyes jelentések megkülönböztetése sokszor lehetetlen, hiszen sem úgynevezett „irányítószavakat”, sem további szótári minősítéseket nem találunk, melyek a jelentést pontosítanák.

Az ekvivalensek száma általában szintén túl alacsony. A szerző a legtöbb szónak csupán egy magyar, illetve olasz jelentést tulajdonít: néhány esetben viszont a megfeleltetések száma váratlanul magas. A „valaki” szónak Csiffáry szerint nyolc olasz megfelelője van, ezek közül az elsőt, a harmadikat és negyediket „főnévnek”, a másodikat, a hetediket és a nyolcadikat „névmásnak”, a harmadikat és az ötödiket „melléknévnek” (figyeljük meg, hogy némely ekvivalensnek e szócikkben különösképpen több szófaja is van!), a másodikat, a hetediket és a nyolcadikat „névmásnak” tekinti. A felsorolt szavak közül azonban némelyik (2. „altri” ’valaki más’, 3. „nessuno” ’senki’) egészen mást jelent, de van, amelyik nem is létezik, s a mai olasz történetesen a nyolcadikat használja. Ehhez kapcsolódó probléma, hogy a magyar-olasz részben közölt ekvivalensek között hemzsegek az archaizmusok és a mai beszélő számára furcsán hangzó, sőt, olykor ismeretlen alakok (a „kérni” ige első helyen említett olasz megfelelője Csiffáry szerint „cherere”, a nővére „sirocchia”, a szórakozásé „diporto” lenne), s a valóban használatos formák rendre az utolsó aljelentések között találhatóak. Honnan tudhatja egy nyelvtanuló, hogy egy magyar szó mely olasz megfelelőjét használhatja, ha erre vonatkozólag semmiféle támpontot sem kap?

Sajnos a helyzet nem jobb a szótár nyelvtani felépítését illetően sem. Helyesírása nem követi az elmúlt fél évszázad újításait („perchè” ’miért’, ’mert’ a ma használt „perché” helyett), gyakori sajtóhibái messze túlmutatnak az elfogadható mértéken. A rendhagyó alakokat a szerkesztő nagyvonalúan sem a főnevek, sem az igék esetén nem említi meg, a szavak kiejtését és a hangsúlyt nem jelöli. Az egyetlen grammatikai információ, melyet a szótár ad, a szó szófaja, valamint a főnevek neve és alapalakjuk egyes, illetve többes száma: ez azonban a rövid szócikkeket feleslegesen dagályossá teszi (ld. a fent idézett

„sajt” írásképet). Vonzatai e szótárban sem a főneveknek, sem az igéknek vagy a melléneveknek nincsenek.

A tényből, hogy Csiffáry szótára megjelent, csupán egyetlen örvendetes momentumot tudunk kiemelni: úgy tűnik, hogy az olasz nyelv magyarországi népszerűsége elérte azt a szintet, melyben érdemes volt – a hosszú évek óta hozzáférhető angol, német és francia változat után – kiadni egy olasz „pszeudo-szótárt” is. Minden egyéb szempontból e könyv léte félrevezető és kifejezetten káros azok számára, akik anyagi okokból kénytelenek az ár alapján vásárolni szótárt, vagy egyszerű figyelmetlenségből, esetleg a tapasztalat hiányából adódóan vesznek „reprint jellegű” kiadványt. Ez a kötet az egyik legkínosabb, bár talán a legrövidebb lábjegyzet lesz a hazai szótárírás történetében, s csak remélni tudjuk, hogy a piac és a vásárlók igényeinek fejlődése mihamarabb elhozza az időt, amikor ezt a könyvet csak a kuriózumok után érdeklődő italianisták ismerik majd.

Csiffáry Tamás (2002): *Magyar-olasz szótár és Olasz-magyar szótár*. Könyvmíves Könyvkiadó, Budapest. I. vol. 574 p., II. vol. 574 p.

Nagy Marcell

Tudomány és történet

Fehér Márta 60. születésnapja alkalmával jelent meg 'Tudomány és történet' címmel egy tanulmánykötet, amelynek írásai az oktatás napi munkájához is segítséget nyújtanak.

A kötet köszöntőjében *Kelemen János* kiemeli, hogy Fehér Márta az, aki az elsőként kezdett el foglalkozni a tudományfilozófia pozitívista fordulata által feltett kérdésekkel. És ez lényegében azt is jelentette, hogy ő honosította meg hazánkban magát a tudományfilozófiát önálló diszciplínaként.

A tizenöt tanulmányt három nagy kérdéskör köré csoportosították a szerkesztők, *Forrai Gábor* és *Margitay Tihamér*: a „Módszer”, a „Fogalom” és a „Történet”. Jelen ismeretünkben nem kívánjuk mindegyiket elemezni, csak néhány olyan momentum kiemelését tesszük meg, melyek valamilyen módon kapcsolódnak a természettudományos neveléshez, azon belül is elsősorban a fizika tanításához.

Az első rövid tanulmány *Vámos Tiboré*: 'Az episztemé lehetőségé', melyben a szerző a tudomány metamodelljét elemzi. A kérdéskör fontos napjainkban, hiszen nagyon megnőtt a különböző áltudományos nézetek köre. Mikor is tekinthető egy elképzelérendszer tudományosnak, illetve milyen módon is lehet tudományos ismeretekhez jutni? Vámos leszögezi, hogy lényeges elemnek kell lennie minden esetben a kellő mennyiségű és reprodukálható megfigyelésnek, amely szükséges mind a modellépítéshez, mind a modell érvényesnek tekintéséhez is. Persze felmerül a kérdés, hogy mit is jelent a kellő mennyiség. Erre a kérdésre azt a választ adja, hogy amennyi az adott időpontban az adott szakterületen az adott ismeretek alapján csak lehetséges.

Ugyanakkor felhívja a figyelmet a mintavételi bizonytalanságokra is, melyben benne van a mintavétel módja, a pillanatnyilag elérhető mérési pontosság, a reprodukálás körülményei, de kitér a szociológiai kérdőívek problémáira is. Ezek azért fontos kérdések az oktatás számára is, hiszen a tanulók is olvasnak különféle újságokat, néznek TV-t, a média világába tartozó sokféle dologgal kerülnek kölcsönhatásba, ahol a legkülönbözőbb felmérések, közvéleménykutatások adataival bombázzák őket. Ezek között pedig el kell igazodnia. Meg kell tanítani a gyerekeket kritikus kérdések feltevésére, például: milyen